

Nikoleta Patova

(Bulgaria, Sofia, Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences)

A Marginal Voice in Defence of Theatre

Abstract: The article discusses the main points of Dimitar E. Shishmanov's speech delivered at the library in Svishtov before the first theatrical performance which was staged there in 1870. The speech remained largely unknown to most people outside the audience before which it was given. It was published decades later in 1927 by Shishmanov's son Prof. I. Shishmanov, who found it in his father's archive.

Despite remaining relatively unknown to his contemporaries, D. Shishmanov's speech fits seamlessly into the heated press debate between critics and advocates of the emerging Bulgarian theatre. Shishmanov's voice in this matter is even-tempered yet emphatic; he lays out his arguments in support of the benefits of theatre convincingly, in a civil and argumentative manner. Unfortunately, he remains only a distant observer in the debate regarding theatre.

Николета Пътова

(България, София, Институт за литература, Българска академия на науките)

Един маргинален глас в защита на театъра

Ранните целенасочени и все още епизодични театрални опити сред българите започват около средата на 60-те години на XIX век, когато Добри Войников организира и ръководи своя театрална труппа в Браила. Още преди театърът да се настани трайно в българския културен живот той става повод за двуполусни реакции. Емоциите, които предизвикват първите спектакли, са в широкия диапазон от възторжена радост до гневно недоволство от тази неприсъща за традиционния културен живот проява. Реакциите и на доволните, и на недоволните от навлизането на театъра сред българите намират свободно място за изява в периодичния печат. Зрители, критикуващи и участници в представленията дават своите мнения за това трябва ли да има български театър или не; вреди ли той някому или принася полза; заплахата ли е за морала, парите и времето на българите или обогатява душите и светогледа им.¹

Тези проблемни теми в спора за театъра се оформят и се отстояват най-целенасочено от публициста Тодор Икономов (в параметрите на отрицанието) и от театрала Добри Войников (с привеждане на различни доказателства за ползите от театралните представления). Дискусията започва още през 1866 г. след първия спектакъл на пиесата „Райна княгиня“, написана и поставена от Войников в Браила. С различна степен на интензивност диспутът продължава и след появата на считаната за връх във възрожденската драматургия драма на Васил Друмев „Иванко, убиецът на Асеня I“ през 1872 г. Трибуни на спора за театъра стават вестниците „Турция“, „Македония“, „Съветник“, „Право“, сп. „Читалище“, „Периодическо списание“, Каравеловите вестници „Свобода“ и „Независимост“.

---

¹ За първия етап от публичната дискусия за театъра през Възраждането вж. Пътова, Н. „Скритите послания на първия дебат за театъра“ В: Култура, идентичности, съмнения. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Николай Аретов. Съст. и ред. Алексиева, А., Н. Данова, Н. Чернокожев. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2016, с. 424-432.

Със своя глас индиректно в този спор се включва свищовският учител и активен читалищен деец Димитър Е. Шишманов (ок. 1830 – 1875). Преди първото театрално представление в Свищов (1870) Шишманов изнася беседа за смисъла и за въздействената сила на театралното изкуство. Върху това какви са неговите про-театрални аргументи и как авторът на Речта за произхода и значението на театъра ги защитава, ще бъде насочено вниманието в този текст. Гласът на Димитър Е. Шишманов остава маргинален в контекста на възрожденския публичен диспут за театъра, тъй като това негово слово е отпечатано едва през 1927 г., когато синът му, проф. Иван Шишманов, го изважда от архива на баща си и го публикува в сп. „Училищен преглед“.²

***

Най-рано създаденото читалище в България е читалището в Свищов. То е основано през 1856 г., когато възникват и читалищата в Лом и в Шумен. Хронологично първо е свищовското читалище. Учредяването му е документирано точно в нарочно съставен протокол, подписан на 30 януари 1856 г.³

Свищовското читалище се създава с голям ентузиазъм, с добро финансиране и с амбиция да развива различни полезни дейности за жителите на града. През годините читалищната програма не се изпълнява с равно темпо, дори в началото на 60-те години читалището замира и дейността му се възобновява едва през 1866 г. Един от хората с най-големи заслуги за съживяване на читалището в града е Д. Е. Шишманов. Наскоро напуснал търговията и започнал учителска работа в Свищов, той влага завидни енергия и упоритост в читалищното дело. На проведеното през 1867 г. общо събрание Димитър Шишманов е избран за председател на читалището.

За намеренията и за програмата, с които се организира читалището в Свищов, получаваме информация от запазени архивни документи. Първоначално съставеният устав, поместен в ръкописния учредителен документ „№ 1 Закони Народнаго Българскаго читалища“ от 1856 г. е допълнен по-късно и по решение на настоятелството от 1866 г. са отделени средства, с които през 1869 г. е отпечатан Устав на българското читалище в Свищов. В него ясно са описани определените цели на читалищната дейност:

Да доставя на читающата публика средства за прочитание; да подпомага Българската книжнина; да улеснява сиромашките ученици, и въобще да разпространява образованието помежду на народа. (Устав 1931: 97/Ustav 1931: 97)

В член втори на Устава е записано, че читалището ще се помещава в една особна къща, която ще има две отделения: едното да служи за прочитание, а другото за беседа и разговор.

В допълнение е отбелязано намерението най-интересните беседи да бъдат отпечатвани. За тази цел се прави предложение лекторите да предават в писмен вариант своите слова. Практиката с изнасяне на беседи в Свищовското читалище се поддържа редовно. Но

---

² В статията „Баща ми като читалищен и театрален деец“ проф. Ив. Шишманов две слова на своя баща: „Реч за значението на читалищата“ (с. 323-328) и „Реч за театъра“ (с. 328-332) (вж. „Училищен преглед“, XXVI, февр.-март, 1927, кн. 2 и 3).

³ Документът е наречен „№ 1 Закони Народнаго Българскаго читалища“. Той съдържа списък с членовете на читалищното настоятелство и устав, който описва целите на читалищната дейност, както и правилата, по които тя трябва да бъде провеждана. В края на документа е изписана дата на неговото подписване: V1856, Яннуариа 30. Свищов“. Началната и крайната страници на „№ 1 Закони...“ са публикувани като снимкови приложения на с. 12 в статията на Хр. Джембазки „Основане на първото българско читалище“ от юбилейния сборник „Сто години Народно Читалище Свищов“, 1958. В раздел „Приложение“ на сборника е препечатано пълното съдържание на „№ 1 Закони...“ (с. 439-441).

намерението след преценка на настоятелството някои от словата да бъдат отпечатвани, се оказва по-трудно осъществимо. В статия на учителя по литература Хр. Джамбазки, който пише най-подробно за основаването на първото българско читалище четем, че в него „се уреждало изнасянето на беседи“:

Настоятелството решило да се съобщи на лекторите, които казвали беседи в читалищната зала, да представят по един препис в читалището, което щяло да потърси средства да отпечата най-подходящите от тях. (Джамбазки 1958: 37/Dzhambazki 1958: 37)

На значимостта на словата, произнесени от свищовските учители, обръща внимание и Ю. Николова (Николова 2008: 169/Nikolova 2008: 169). Такива речи прозвучават не само в читалището, а също и на училищни или на църковни общоградски тържества. Някои, но не много от тях, са публикувани. Например, намират се средства за отпечатването на „Слова. Сказани при посещението на Негово Високопреосвещенство Търновският митрополит г. г. Илариона у Свищов с прибавление на други две слова за нуждата за учението на ония младежи, които са занимават с някой занаят или търговия от Стефана И. Попова. Русе. В печатн. на Дун. област. 1872.“ Стефан Попов е свищовски учител и добър оратор. А „прибавените други две слова“ са подписани с името „Д. Е. Шишманов“. С тях Шишманов посочва нуждата от създаването на неделно училище и потребността от образование за калфите и за чираците. Той директно се обръща към бъдещите ученици, наричайки ги „Братя!“ и ги уверява в ползата от придобитото знание:

Науката не е тежко нещо, братия, стига да имате добра воля и вий ще видите, че налято ще знаете да четете и пишете. Онзи от вас, който знае книга, ще прочита за всичко, що му е полезно за работите му, за занаята му, за търговията, за душата му, която само като я знаел челяк как да се отнесе челяшки в този свят, ще види лице Божие (с. 34).

В другата издадена брошура, която съдържа негово слово „Няколко думи за длъжностите на мъжът от Д. Е. Шишманов. Русе. Книгопеч. На Дун. област. 1871“, на вътрешната страница, подписвайки се „Издател“, Шишманов отбелязва:

Защото делцето ми „Добродетел и злоба“ на три само коли, а не на четири, както бях преизвестил, издадох и настоящият листък, кой ще ся даде даром на спомоществователите ми.

Тази негова бележка обяснява, че словото за длъжностите на мъжа е отпечатано благодарение на спестени средства при издаването на неговата драма „Добродетел и злоба“. Явно е, че финансова възможност да се печатат брошури с произнесените слова е била намирана трудно. Затова към словата за посещането на Търновския митрополит са прибавени и двете слова за училището на калфите и чираците, а намаленият с една кола обем на драмата, позволява на автора да обнародва произнесената от него реч за отговорностите на мъжете в семейния живот. Шишманов подлага на критика наложилото се в обществото отношение към мъжа като към „по-всше същество“ от жената; към жената като „окаяна и грешна“, а към мъжа като „съвършен и непорочен“. Авторът подчертава, че „под значението на думата „Човек“ Бог не прави никаква морална разлика между мъжът и жената“ (с. 6), и че любовта, грижовността и добротата на съпругата трябва да бъдат спечелени, защото мъжът не е неин господар – той трябва да ѝ бъде другар и да се уповава на нейното партньорство във всички свои дела.

Известните ни издадени сказки на Д. Шишманов са малък брой, а Речта за театъра не е сред тях и тя, за съжаление, остава извън публичната дискусия по този въпрос. Ако позицията на Шишманов за ползите от театралното изкуство беше обнародвана

своевременно, в размяната на мнения по темата би било добавено сериозно аргументираното и балансирано изказано становище на добре образован човек, с личен опит от съприкосновението с европейската култура. Заедно с тримата си братя Д. Е. Шишмонов завършва търговска гимназия в Темешвар, Банат. За кратък период той се присъединява към състава на пътуваща немска театрална трупа, която изнася представления в Унгария. Участва като доброволец в австрийската армия и се включва в бойни действия в Италия и в битката при Навара (1849). В биографичната справка за него Ю. Николова споменава, че като военен пребивава и в Прага (Николова 2008: 443/Nikolova 2008: 443) През 1855 г. се установява в Свищов и заедно с най-големия от братята, Александър, се заема с търговия. Така, до пристигането си в Свищов, Шишманов е натрупал практически опит и като зрител на европейски представления, и като любител-актьор в пътуващ театър. Интересът му към театъра насочва неговата инициатива – като председател на читалището в Свищов да постави началото на читалищната театрална дейност в града.

Както на много други български места, организираният в Свищов първи спектакъл е по популярната през Възраждането пиеса „Многострадална Геновева“. Свищовската публика пълни цели четири пъти читалищния салон, и, съответно, „Геновева“ се играе в четири последователни представления, за да могат всички желаещи да видят постановката. Шишманов произнася Речта за театъра преди първото представление на пиесата. В резултат на различни обстоятелства – финансови, организационни, заедно с ангажираността на автора с разнообразни читалищни и други обществени и лични дела, неговата добре аргументирана и културно представена теза за ползите от театралното изкуство остава неотпечатана и с нея се запознава само ограниченият брой слушатели, присъствали на сказката. Отделен е въпросът, че никъде не е документирано намерение на Д. Е. Шишманов да издаде точно тази своя реч. Вероятно е и въобще да не е положил усилия за публикуването ѝ.

Когато, благодарение на неговия син, Речта за театъра излиза от архива на Д. Е. Шишманов, позакъснялата ѝ публикация има културно-исторически смисъл и припомня духа на времето, в което се създават първите български театрални спектакли. Припомня пионерския ентузиазъм на първите театрални дейци, съпътстван с общественото недоверие, negliжиране или откровено неприемане на порядъчността и смисъла на заниманията с театър. Без нотка на полемичност, с авторитетен тон публикацията връща своите по-късни читатели към темите на възрожденския дебат за театъра.

Шишманов започва беседата с кратък исторически преглед на развитието на театралното изкуство от древността до най-ново време и подчертава обществената ценност на театралните представления в различните епохи, включително и във времето на неговото настояще.

В логичен ред и с ясна структура на изложението Д. Е. Шишманов изказва своето мнение за ползите от театъра и подчертава, че те се отнасят за всички общества и във всички епохи. Необичаен за възрожденския диспут около театъра е тонът, който „звучи“ в речта на Шишманов. Авторът именно излага тезата си за театралното изкуство, без да се поставя в позиция да я защитава. Неговата убеденост в полезността и в смисъла на театъра, както за обществото, така и за личността, прави гласа му уверен и овладян, а реториката, с която си служи, не разчита на емоционални въздействия или на патетични ефекти. В случая Шишманов употребява силата на логиката и на познанието. Съзнателно или интуитивно той долавя, че проблемният център на всяка новост е нейното непознаване. Новото плаши с множеството неизвестни, с които то идва и с изискванията за пренагласа – както на културните навици в битов план, така и на възприятията в естетически порядък. Д. Е. Шишманов в конструирането на това слово следва пе-

дагогически подход на изясняване на темата и на проблема. Той първо представя коментирания предмет, разкривайки историята на неговото съществуване и ефектите, които вече театърът е постигал в по-далечното или в по-близкото минало. Едва след това добавя аргументи за ползите от театралните представления. Авторът не борави с абстрактни примери, а се позовава на конкретни, близки до битата на неговите съвременници, ситуации.

Шишманов изтъква, че само училищата не са достатъчни, за да получи човек онова „морално образование“, от което всеки се нуждае за своето духовно и нравствено израстване. Театърът може да го допълни с живите примери „от страсти срамни, или от страсти човеколюбиви“, които се представят на сцената. Уникалността на театъра се състои във възможностите му синтезирано да представя житейските поуки и човешкия опит, почерпан не само от опита на различни индивиди, възрасти, темпераменти, не само от културните и социалните различия на хората, но и от нравите, характерни за различните епохи. На сцената се поднася в синтезиран вид човешката мъдрост, сборът от поуки, който никой не може да събере сам в ограничения си житейски път. Само в театъра, подчертава Шишманов, можем да се превъплъщаваме в други – в бедни и в богати, в добри и в злодеи, можем да влизаме в различни възрасти и да обладаваме мисли и емоции, които не биха се породили като наши собствени.

Авторът продължава разсъжденията си с настояването, че добротата се учи и се усвоява със социалния опит. А театралната сцена може да представи пьстротата на житейския калейдоскоп най-естествено и неусетно, без досадно назидание и в най-голямо разнообразие, което е непостижимо в реалния живот. Ето защо театрите са полезни както за „учения“, така и за „неучения“, които в реалността обитават различни светове и не се срещат така, че да се опознаят. А чрез театъра хората добиват представа и за това, което е извън техния опит и извън тяхната житейска и културна територия. В този смисъл авторът представя театъра като медиатор на нравствени и на емоционални светове. Обобщението на Шишманов е, че „театрите не са друго нищо освен едно пространно училище“, в което човек може да се запознае с всички човешки страсти, да сравни и да прецени себе си:

В тези училища ний ще видим дела, които правят човека да му настръхнат косите; напротив, пак ще видим и примери, които наслаждават душевните ни добри чувства. Сос една дума, ако аз в представлението си позная, че приличам на лошия, ще чаластисувам да се поправя; ако ли пък видя сущите си добри свойства, ще усетя в душата си едно удоволствие, което сос перото не мога да го опиша. (Шишманов 1966: 234)

Без да има податки, че Д. Е. Шишманов познава от публикациите на Д. Войников тезата за театъра като училище, свищовският театрал напълно я споделя. В своята реч, той казва, че театрите са „живи училища за всички класове на народа“.

Шишманов продължава разсъжденията си за театъра и отвъд прагматичната тема за неговата полезност в плана на доброто човешко живеене. С констатацията, че „актьоринът е художник“, авторът обръща нарочно внимание и на естетическата стойност на театралното изкуство. С примери за високата материална оценка на талантиливи артисти от Европа, които получават невероятни суми за сценичните си изяви, Шишманов се опитва да преведе на по-разбираемия език на материалното своето твърдение за ценността на изкуството. Той отново е конкретен – потвърждава думите си с точни имена и цитира хонорарите на няколко големи световни артисти. Елегантно насочва вниманието и към зрителя с определението, което дава на театъра като „олтар на душевните и морални забавления“. Безспорно то съдържа известна доза поетизъм, както и лексика от различен порядък. Съчетанието на „олтар“, „душа“ и „морал“ със „забавления“ е нео-

чаквано. Забавленията се свързват с телесното. Ако трябва да бъде намерен синоним, съответстващ на изброения ред от думи, то авторът би трябвало да употреби „наслади“. Една от находките в това изказване на Шишманов е, че то примирява противоречието между зрелищната природа на театралната игра, между развлечението и възвисяващото действие на изкуството.

Във финала на своята реч организаторът на първия театрален спектакъл в Свищов изказва думи на благодарност за усилията и за безвъзмездно отделеното време на Н. Павлович и на Н. Чакъров:

Първо да благодарим на нашите младежи..., после на г-н Николи Павлович, без художеството на когото театренцето ни не можеше да вземе този совершен образ, а също тъй и на г-н Ник. Чакъров, който безплатно уши, скрои дрехите, и цяла неделя посвети труда си на туй нещо... (Шишманов 1966: 235)

Художникът Николай Павлович, който през 1866 г. се завръща в родния си град от обучение в чужбина и още тогава се включва дейно в работата на читалището, изработва декорите и скицира костюмите за представлението на „Многострадална Геновева“. Никола Чакъров – също активен читалищен деец, по професия е шивач и за една седмица ушива облеклата за актьорите по скиците на Павлович. Макар и не поименно, Д. Е. Шишманов отправя благодарности и към всеки друг, допринесъл с нещо за спектакъла и уверява, че представлението ще се играе толкова пъти, колкото е необходимо, за да го посетят всички желаещи.

В Речта за театъра освен спокойният и неполемичен тон на изложението, непристъпни за емоционалния глас на възрожденската публицистика, освен разнообразната информация, представена пред аудиторията, изненадва мащабът, в който авторът разглежда темата за личните и за обществените ползи от театралните представления. В словото си Шишманов не говори за избора на конкретната пиеса, която ще бъде представена пред свищовската публика. Неговите думи са прицелени отвъд рекламното представяне на предстоящия спектакъл. Той дори не организира речта си около факта, че това е първият театрален опит в града. Насочва вниманието генерално към темата за стойността и за смисъла на театралното изкуство. А за конкретния повод, за словото му – представлението на „Многострадална Геновева“, споменава едва когато идва ред да засвидетелства уважение и да изкаже благодарност към участниците в подготовката на спектакъла.

След играната на 1 февруари 1870 г. постановка на „Многострадална Геновева“ до 1878 г. в Свищов се подготвят сериозен брой пиеси (още двадесет и четири), за да бъдат представени на читалищната сцена в града. Безспорна заслуга за подема на активния местен театрален живот имат ентузиазмът, опитът и упоритостта на Д. Е. Шишманов.

Гласът, който прозвучава от „Реч за театъра“ на Д. Е. Шишманов, е силен, уверен, убеждаващ. Изненадващо адекватно се вписва в спора за ползите и за вредите от театралните представления сред българите, без реално да се включва в него. Борави със сериозни аргументи, изложени с ясна логика. Авторът дотолкова е убеден в полезността на театъра, че дори не полемизира с противната теза, дори не я обсъжда в словото си. Не коментира противопоставянето „училище-театър“, което излиза на преден план в първоначалния спор по темата. Без допълнителни извинителни уговорки, съпоставя функциите на театъра с тези на училището. Сред открояващите се акценти в словото на свищовския читалищен деец бихме могли да открием друго уподобяване – на театъра с църквата. Думите на Шишманов създават асоциациите за храм на изкуството и за храм на духовността. И двете институции боравят с притчови сюжети, поучават и обогатяват човешкото познание за света и за природата на хората със силата на моралното въздействие.

Фактът, че Речта на Д. Е. Шишманов за театъра остава непубликувана във времето, в което е написана и произнесена, ѝ отрежда маргинално място във възрожденския диспут за театъра. Неотпечатана своевременно и без разпространение извън Свищов, тя незаслужено остава встрани и реално не се включва в спора, който се поражда след появата на български представления. А приведените исторически театрални факти и аргументите за ползите от театъра в беседата на Д. Е. Шишманов са сред най-убеждаващите слушателя или потенциалния читател в обществената значимост и в смисъла на театралното изкуство. Това не е само вдъхновено произнесено слово. Думите на Шишманов са обмислена и подредена по реторическа логика реч, за съставянето на която, наред със събраните колективно знание и личен опит, е положено творческо усилие тя да бъде организирана и изписана като възбуждащ интереса и привличащ вниманието сериозен текст. Каквито и да са причините за нейното неотпечатване, Речта на Д. Е. Шишманов за театъра остава извън публичната дискуссия за театъра през периода на Възраждането.

Съдбата ѝ обаче не е да остане в забрава. Няколко десетилетия по-късно синът на Д. Е. Шишманов, проф. Иван Шишманов публикува две речи от архива на своя баща в сп. „Училищен преглед“. Тази публикация дава закъснялата публичност на „Реч за театъра“ повече от петдесет години след произнасянето на словото пред любопитните да видят първото театрално представление в своя град свищовски граждани.

Проф. Шишманов е изтъкнат български интелектуалец с научна и с политическа кариера. Той е уважаван български и европейски учен и политик. Като просветен министър става основател на поредица културни институции в младата българска държава. Когато издава словата на своя баща, той несъмнено добавя и от своя научен и обществен авторитет към стойността на публикацията им. Естествено е голяма част от покъсната аудитория на речите на Д. Шишманов – читателите на публикацията в сп. „Училищен преглед“, да ги посрещат с мисълта, че, след като уважаваният професор оценява тяхната значимост и ги изважда от неизвестността чрез отпечатването им в списанието, „Реч за театъра“ и „Реч за значението на читалищата“ съдържат важни послания и заслужават да бъдат представени дори и много години по-късно.

Делото на Д. Е. Шишманов като театрал се споменава в академичните истории на българската драматургия и театър – на Ст. Каракостов (1973 г.), на П. Пенев (1975 г.), на В. Стефанов (1997 г.). Речта за театъра също е познат за специалистите по театрознание текст – тя е публикувана в т. III от Христоматия на българската драматургия до Освобождението, съставена от П. Пенев. Цитира се и в двата юбилейни сборника, издадени по повод седемдесет и петата и стотната годишнина от създаването на Свищовското читалище. Словото на Д. Е. Шишманов има своето безспорно място като илюстрация на зараждането и на развитието на идеята за театър сред българите. Ако то се беше появило в публикация още през Възраждането, вероятно би променило мнения и акценти в публичния спор за театъра и би се проявило не само като документ от театралната културна история, но и като убедителен текст с оперативно значение за омекоотяване на скептичното отношение към българските театрални опити от 70-те години на XIX в.

„Реч за театъра“ на Д. Е. Шишманов заема онова място като факт от българската театрална история, което действително заслужава. Гласът на нейния автор остава маргинален в контекста на възрожденската театрална ситуация, но впоследствие, когато словото му излиза от публичната неизвестност на архивната сбирка, той се вписва покатегорично сред първите български театрали. И все пак, би ли се изградило познатото на специалистите по история на българския театър отношение към Д. Е. Шишманов, ако негов син не беше проф. Шишманов? Можем ли да твърдим, че институционалната

позиция на Ив. Шишманов предизвиква по-голям интерес към публикуваното/казаното от него, респективно – от неговия баща; че името на професора-министър-дипломат, автор на публикацията, допълнително насочва вниманието към делото на баща му? Съществува обаче и обратната зависимост, според която институционалната значимост идва като резултат от научния и обществен авторитет, отговорността, инициативността и готовността на човека с организационни и с лидерски умения да посвети своите способности и време на другите. Личните качества изграждат заслужения авторитет на тези, които олицетворяват институциите. И тук не става дума за това доколко двете слова на Д. Е. Шишманов заслужават вниманието, отделено им от изследователите, защото те са безспорно ценни свидетелства за високата култура и за обществената ангажираност на своя автор. Въпросът е, щяха ли те да бъдат толкова видими за по-късните поколения читатели и изследователи, ако до името на Д. Е. Шишманов не стоеше името на проф. Ив. Шишманов. А също, и ако публикацията не беше намерила място в авторитетно издание с голям тираж и със стабилно разпространение като списание „Училищен преглед“⁴.

Разсъжденията по повод забавената с десетилетия публичност на Речта за театъра на Д. Е. Шишманов довеждат до реторичния въпрос: Доколко институционалната свързаност на събития и личности определя културната или обществената значимост на факти и други личности, свързани с тях? Ако възприемем твърдението в този въпрос за истина, то не бива да бъде остойностявано положително или негативно, а просто да бъде констатирано. Опитът на Ив. Шишманов на учен изследовател му дава основание за правилна преценка кои непознати факти от книжовната дейност на Д. Е. Шишманов имат културноисторическа ценност. Той прави публично достойние словото на своя баща, защото то заслужава да бъде оповестено, прочетено, познавано от по-широка аудитория и да бъде добавено сред останалите стойностни моменти от изграждането на българския театър.

ЛИТЕРАТУРА

Джамбазки 1958: *Джамбазки, Хр.* Основаване на първото българско читалище и неговата дейност до Освобождението. – В: Сто години Народно Читалище Свищов. Юбилеен сборник 1856-1956. Народно читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови“ – Свищов, 1-53 (*Dzhambazki 1958: Dzhambazki, Hr. Osnovavane na parvoto balgarsko chitalishte i negovata deynost do Osvobozhdenieto.* – V: Sto godini Narodno Chitalishte Svishtov. Yubileen sbornik 1856–1956. Narodno chitalishte „Elenka i Dimitar D. Avramovi“ – Svishtov, 1-53).

Каракостов 1973: *Каракостов, Ст.* Българският възрожденски театър на Освободителната борба. 1858–1878. София: Наука и изкуство, 1973 (*Karakostov, St. Balgarskiyat vazrozhdenski teatar na Osvoboditelnata borba. 1858–1878. Sofia: Nauka i izkustvo, 1973*).

Николова 2008: *Николова, Ю.* Достойно естъ. Свищов през XIX век до първото десетилетие на XX век. Второ преработено и допълнено издание. София: Иврай (Niko-

---

⁴ „Училищен преглед“ е месечно научно-методическо списание, издание на Постоянния учебен комитет при Министерството на народното просвещение. Първият му брой излиза през месец януари 1896 г., а последната книжка е от месец юни 1949 г. В официалния раздел на списанието се публикуват закони, наредби, правилници и други нормативни документи, а в неофициалния намират място статии, критика, рецензии, свързани с образователното дело и с науката. Сред редовните автори на списанието са Б. Пенев, А. Теодоров-Балан, М. Арнаудов, Б. Ангелов, Я. Язова, С. Казанджиев, А. Гечев и др.

- Iova 2008: *Nikolova, J.* Dostoyno est. Svishtov prez XIX vek i parvoto desetiletie na XX vek. Vtoro preraboteno i dopalнено издание. Sofia: Ivrai).
- Пенев 1975: *Пенев, П.* История на българския драматически театър. София: Наука и изкуство. (Penev 1975: *Penev, P.* Istoria na balgarskia dramaticheskii teatar. Sofia: Nauka i izkustvo).
- Пътова 2016: *Пътова, Н.* Скритите послания на първия дебат за театъра. – В: Култура, идентичности, съмнения. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Николай Аретов. Съст. и ред. Алексиева, А., Н. Данова, Н. Чернокожев. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 424–432. (Patova 2016: *Patova, N.* Skritite poslania na parvia debat za teatar. – V: Kultura, identichnosti, samnenia. Sbornik v chest na prof. d.f.n. Nikolay Aretov. Sast. i red. Alexieva, A., N. Danova, N. Chernokozhev. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 424–432).
- Стефанов 1997: *Стефанов, В.* История на българския театър – т. I. От Зараждането до 1878 г., София: АИ „Проф. Марин Дринов“ (Stefanov 1997: *Stefanov, V.* Istoria na balgarskia teatar – t. I. Ot Zarazhdaneto do 1878 g., Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“).
- Устав 1931: *Устав* на българското читалище в Свищов. Русчюк В печатницата на Дунавската област, 1869. В: Юбилеен сборник на Свищовското читалище. 1856 – 1931. Издание на читалището, 1931, 97–100 (Ustav 1931: *Ustav* na balgarskoto chitalishte v Svishtov. Ruschyuk V pechatnicata na Dunavskata oblast, 1869. V: Yubileen sbornik na Svishtovskoto chitalishte. 1856 – 1931. Izdanie na chitalishteto, 1931, s. 97–100).
- Шишманов 1966: *Шишманов, Д.* Реч за произхода и значението на театъра. – В: Българска драматургия до Освобождението. Христоматия по история на българския драматически театър. Ч. III, съст. П. Пенев, София: Наука и изкуство, 231–236 (Shishmanov 1966: *Shishmanov, D.* Rech za proizhoda i znachenieto na teatar. – V: Balgarska dramaturgia do Osvobozhdenieto. Hristomatia po istoria na balgarskia dramaticheskii teatar. Ch. III, sast. P. Penev, Sofia: Nauka i izkustvo, 231–236).
- Шишманов 1927: *Шишманов, Ив.* Баща ми като читалищен и театрален деец. – Училищен преглед, XXVI, февр.–март 1927, кн. 2 и 3 (Shishmanov 1927: *Shishmanov, Iv.* Bashta mi kato chitalishten i teatralen deec. – Uchilishten pregled, XXVI, fevr. –mart 1927, kn. 2 i 3).